

## ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

**שם השיעור:** הדרמה של מי מריבה

**שם המרצה:** (כתובת דוא"ל) – משה ליכטנשטיין

א. סדר תעניות כיצד מוציאים את התיבה לרחובה של עיר ונותנים אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נותן בראשו הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין...  
עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה ואומר לפניו עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני אשא עיני אל ההרים וגו' ממעמקים קראתיך ה' תפלה לעני כי יעטף רבי יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות אלא אומר תחתיהן רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות ואומר חותמיהן על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' גואל ישראל... (תענית ט"ו).

ב. ודברתם אל הסלע. אין הכונה שידברו עם הסלע ויצוו אותו ליתן מים, שהרי אין הסלע בר שמיעה, וכבר פירש בתרגום יונתן ותומין תריכון ית כיפא בשמא רבא ומפרשא, היינו בשם המפורש, אבל בילמדנו והובא ביל"ש פירוש ודברתם דבר הלכה אחת או פרק אחד יע"ש. ואנחנו נוסיף לבאר שבאמת מי הבאר שהיה עד כה נהיו לטבע, כדאיתא במסכת פסחים [נ"ד א'] שהבאר הוא מעשרה דברים שנבראו בערב שבת, ומי שאמר והיה העולם גזר על העבים ליתן מים ועל הנילוס שישתפך בשעתו הוא ית' גזר על אותו סלע שיהיה באר מהלכת, והרי גם היום בארה של מרים נראה, כעדות הגמרא פרק במה מדליקין (דף ל"ה), וחכמים התרים את התבל מעידים שיש עוד היום במדבר סלע מוציא מים אלא שלא בשפע כל כך, ועתה כשנפסק הסלע מליתן מים לא היה משום שכלה הליכות הנס, כמו שהבינו העם שזהו שלא בתורת עונש אלא כדי להרגילם לטבע, אבל באמת היה הסבה כמו שעוצר הקדוש ברוך הוא מי מטר בשביל עון הדור, וידוע מנהג ישראל בעת עצירת גשמים מתאספים ברבים למקום אחד, אף שלא בבית המקדש מקום קרבנות וגלוי שכינה, וראש העם אומר דברים כבושים ואחר כך מתפללים בצבור כמבואר במסכת תענית, ורצה הקדוש ברוך הוא אשר משה ואהרן ילמדו את העם היאך יעשו לדורות בארץ ישראל, ויאמינו שגם בלי כח ועוז של משה אפשר לפעול בתפלת רבים, על כן צוה ה' להקהל עדה אל הסלע, ושם היה השכינה באותה שעה, ושמה יגיד משה ואהרן דבר הלכה ומוסר, וגם דבר הלכה מועיל לתפלה כדאיתא בתענית [י' א'] והיחידים חוזרים ומתעניין מאן נינהו יחידים צורבא מרבנן, ובמסכת עבודה זרה דף ג' איתא הלומד תורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום, שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי, ומפרש המקרא תועלת אותו חסד תפלה לאל חי, שהתפלה מקובלת, והיה הרצון שידברו משה ואהרן דבר הלכה ותוכחה ואחר כך יתפללו בצבור לצד הסלע, ובזה ונתן מימיו. לא יהיה בזה חדשות אלא מימיו הרגילים ונעשה לטבע יתן. וצוה עוד, והוצאת להם מים מן הסלע. ולכאורה הוא אך כפל לשון ח"ו, וגם השנוי מלשון מימיו למים לאו דבר ריק הוא, וגם השנוי ודברתם היינו משה ואהרן, והוצאת הוא משה לבדו, אלא הוא אופן אחר, שאמר הקדוש ברוך הוא אולי לא יעלה השעה לתורה ותפלה כראוי, ואם כן לא יגיע הטבע ליתן מימיו, מכל מקום לא יעזוב את ישראל בלי מים כלל אלא יעשה נס כדרכו, ועל זה צוה ליקח את המטה. אבל הודיעו שבזה האופן לא יהיה עוד מימיו שהיו צלולים ורבים אלא יהיה מים, וכן היה באמת שלא היו מים טובים כשהיה, תדע שהרי גם אחר כך צעקו כי אין לחם ואין מים כמבואר להלן כ"א ה', אלא על כרחך אותם המים לא היו ראויים כל כך לשתות אנשים, וגם לא היו מרובים כאשר יבואר, ולא היה רק לרוות צמאון אותה

## ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

שעה ולבהמה, ובאשר ידע הקדוש ברוך הוא מראש שיתקלקל הדבר ולא יצליח משה בזה הדרך של תפלת רבים, על כן הגיד מראש אחרית הדבר שיקח את המטה. (העמק דבר, במדבר כ:ח)

ג. לא מקום זרע ותאנה וגו'. הפלא הנה זה ארבעים שנה הולכים במדבר הגדול וסבלו בלי שום תרעומות, והבינו כי לא זהו תכלית נסיעתם עד בואם אל ארץ נושבת, ולמה זה התרעמו עתה. אבל ראוי לדעת דבשנה האחרונה היה סוף הליכות הנסיי בהנהגה נפלאה ההולך לימין משה זרוע תפארת ה', ועתה היו עומדים ליכנס לארץ ישראל ולהתנהג בהליכות הטבע תחת השגחת ה', על כן התנהג הקדוש ברוך הוא עמם בשנה זו בדרך הממוצע, וכמו אומנת ילד היונק העומד להגמל מחלב, כבר איזה משך לפני הגמלו מרגלת את הילד מעט מעט באכילת לחם, ומכל מקום לעת הצורך מניקתו עד שהוא נגמל לגמרי, כי קשה להחליף סדר החיים בפעם אחת, כך החל המקום ית' להפרישם מן הנס ולהעמידם על הליכות עולם הטבע, וללמדם איך יעשו בעת יהיה השגחה לענוש אותם ולמנוע מהם טובה, וגשמי השנה יעצרו, ולא יהיה עוד כח משה אשר בבקשתו לבד נעשה הכל. והנה כשנפסק המים מן הבאר הבינו ישראל שזהו שלא בתורת עונש על איזה דבר, אלא כדי להרגילם לחיים טבעיים, והרי ההכרחי למים ימצאו בקדש, וגדולי הדור שאין דרכם בכך להטריח אחר צרכי הגוף בדרכים כאלה, תהיה השגחה פרטית שלא ישיגו צמאון וכמש"כ בספר שמות ט"ו י"ב ובפסוק י"ז ע"ש, ואין זה נס נגלה אלא השגחה נסתרת על יראיו, ומשום הכי המן לא נפסק שהרי אי אפשר לחיות בלי מאכל אף לגדולי הדור, מה שאין כן מים, זה היה הבנת העם, ואם כן על העם להשיג מים בקדש, וכאשר באמת לא מצא להם מים שבקדש לכל העם ובעירים, התרעמו למה הבאתם את קהל ה' המה גדולי הדור שיכולים לחיות באופן נשגב ממנו שלא ירגישו צמאון, אבל אנחנו שאין אנו כדאים להשגחה זו אלא בטבע פשוטה, ואין מקום להסתפק במים שבקדש לנו ובעירנו ונמות בצמאון. ועוד התרעמו ולמה העליטנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה, מתחלה לא היה לכם להוציא אותנו בדרך אשר לפני בואם לארץ ישראל לא נמצא מה לאכול אחר שיכלה עינינו נסיים. (העמק דבר, במדבר כ:ה)

ד. שמעו נא המורים. החל להוכיח את העם, ובא לקצף ולא דבר כדרך תוכחה ברכות, אלא ברוגז ובוז לרבים ואמר, המן הסלע הזה נוציא לכם מים. טועים אתם במה שאתם סבורים לעשות נס להוציא מים, לא כן הלא זה הסלע כבר נעשה לטבע, ואלו לא קלקלתם מעשיכם לא היה נפסק טבעו, ועתה קלקלתם מעשיכם וקפחתם פרנסתכם. ואמר משה דברים אלו בכעס עד שנעלמה ממנו הלכה ברורה להגיד לרבים ושימצאו אחר כך לב לתפלה כמו בעצירת גשמים (העמק דבר, במדבר כ:י)

ה. וידר ישראל נדר וכו' אם נתן נתן את העם הזה בידי וכו'. פירוש, דעד עכשיו היה מנהיגם בנסים, המצרים נטבעו וכיוצא בזה, ואם חלילה נטו מעט מדרך הישר, מיד היו מושפלים ומנוצחים. וכבן שסמוך על שולחן אביו שמעצמו אינו יודע דרך לפרנסתו. ולא לכבוד הוא לאומה, גם תמיד בלי מנוח, שכאשר ראה כי נסתלקו העננים - מיד בא להילחם. לכן ביקשו שיעשה השם חסד שינצחו במערכות המלחמה הטבעית, ויתראו לעיני העמים כגבור ביום קרב. וזה "אם נתן נתן את העם הזה ביד" - בדרכה של מלחמה טבעית. (משך חכמה, במדבר כ"א:ב)

Dedicated by Ruth M. Shane in memory of her mother  
Sarah Poliakoff Shane חיה שרה בת חיים רפאל והענא גיטל  
and her aunt Bess Poliakoff Krivitsky פעשא בת חיים רפאל והענא גיטל  
who were חובבי תורה and devoted to the Land of Israel and her children